

פתח דבר

מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, בכואי להעלות עלי ספר בירורים בענייני טומאה וטהרה. זכות גדולה היא לישב באהלה של תורה בשלווה ונחת, וזכות גדולה הימנה להועיל לאחרים בכירור עניינים שנתחדשו לי.

לפני כחצי יובל שנים מצאתי את עצמי נמשך לעיסוק בענייני טהרות, וכעת הבשילו חלק מעיוני להגשה בפני הלומדים ב"ה. מעטים הם העוסקים בטהרות בימינו, ואינני יודע האם הדפסת הספר היא בבחינת "ברינה יקצורו" או שמא המשך "הזורעים בדמעה". אולם מובטחים אנו שהטהרה תחזור למקומה הראוי לה בבית ישראל, ואם אזכה שספר זה יתרום ולו במעט לידיעת הלכות הטהרה וקיומן, במוקדם או במאוחר, והיה זה שכרי.

לימוד הטהרה וציפיית הישועה

אחת התביעות היסודיות מן האדם מיישראל היא הציפיה לישועה (שבת לא ע"א), להתקיימות דברי הנביאים בימיך (המיוחס לר"ן, שם). ציפיה זו איננה רק המתנה דרוכה לישועה שתבוא משמיים, אלא מחייבת אותנו לעשות את ההכנות הדרושות לגאולה, בתורה ובמעשה. על כך עורר מרן הכהן הגדול מאחיו, החפץ חיים זצ"ל, בספרו 'תורה אור' פי"ב: "כי אם באמת מצפין אנו לישועה במהרה ומחכים בכל יום שיבא הלא היינו מכינין עצמנו בלימוד הלכות האלה... ובפרט מהכהנים בודאי ישאלו על זה, וכמו שהיה בזמן בית שני כעין שאלות אלו שהיה נבואה מהשי"ת לחגי הנביא 'שאל נא את הכהנים תורה', עיין שם מה שגער הקדוש ברוך הוא על תשובת הכהנים בזה". וכידוע, שאלות חגי היו על ענייני הטומאה והטהרה. על ציפיה כזו, המביאה לידי לימוד ולידי מעשה, יש להמליץ את הפסוק בתהלים קיט, קסו: "שברתי לישועתך ה' - ומצוותיך עשיתי" (ועיי"ש ב'יוסף תהילות' לחיד"א).

שאלה נוספת שיישאל האדם ביום הדין, מלבד ציפיתו לישועה, היא "הבנת דבר מתוך דבר". וביאר רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל ('כולל העברים' כגב) את קשר הדברים, "שהציפוי לישועה לא סגי, כי אם צריך לרשום על הלב מה שצריך לעשות לישועה בשביל ארץ ישראל, ולהבין דבר מתוך דבר ולילך בדרכי אבותינו כאשר עשו בימי עזרא".

גאולתם של ישראל כוללת את השיבה אל הקודש והמקדש על כל מדרגותיהם, והטהרה היא תנאי לגשתנו אל הקודש. אמנם בלית ברירה "טומאה דחוויה בציבור", אך הלכה זו מוגבלת מאוד בתנאיה ובסוג הקרבנות שהותרו בה. לשם חידוש עבודת המקדש במלוא היקפה ועלייה לרגל זקוקים אנו לטהרתו של עם ישראל. ולא רק במקדש וקדשיו הדברים אמורים. גם קיומן התקין של כמה מהמצוות התלויות בארץ, כגון הפרשת חלה ותרומה ונתינתם לכהן ואכילת מעשר שני בירושלים, תלוי בטהרה.

הננו רואים בעינינו את סדר הגאולה בדברי יחזקאל (לז): "ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם. וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם. ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם, והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר". ואכן, לימוד דיני הטהרה והשאיפה לקיומם המעשי מפלסים את דרכם קמעא קמעא במעגלים מתרחבים והולכים, בחוגים שונים ובצורות שונות, ובעז"ה לא ירחק היום עד שכל תינוק ותינוקת בארץ ישראל יהיו בקיאים בהם כבימי קדם.

חידוש חיי הטהרה בישראל מחייב שידוד מערכות כללי, במחשבה ובמעשה. תרבותית, הטהרה הגופנית דורשת מהאדם מודעות גבוהה יותר למתרחש בגופו. גם תפיסת הקדושה זקוקה לשינוי. קביעת התורה שהמוות יוצר טומאה, והאיסור על הכהנים מורי התורה להיטמא למת, מלמדים שהקדושה נמצאת בחיים, ככתוב: "אתהלך לפני ה' בארצות החיים" (תהלים קטז, ט). המקומות הקדושים לנו הם עשר הקדושות שנמנו במשנה (כלים פ"א), ולא בתי קברות, הראויים אמנם ליחס של כבוד – אך קדושה אין בהם, "שאינן שכינה שורה במקום טומאה" (ירושלמי סנהדרין פ"י ה"א, ועיין רמב"ם הל' אבל פ"ד ה"ד). מבחינה מעשית, דרושה היערכות רבת היקף של הציבור והיחידים כדי לאפשר חיי טהרה, ולו בשלושת הרגלים. אך הצעד הראשון לקראת כל אלו הוא הידע: הנחת התשתית ההלכתית של דיני הטהרה בבית המדרש, והפצתם בסגנון עממי בכל שדרות הציבור.

חילוקי הדעות בהלכות הטהרה

הלומד סדר טהרות ורוצה להתוות תכנית מעשית לחידוש חיי הטהרה, יפגוש במהרה במחלוקות יסודיות בין המפרשים. כבר צפו רבותינו מצב זה, ככתוב בשבת קלח ע"ב-קלט ע"א: "כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו: עתידה תורה שתשתכח מישראל... אמרו: עתידה אשה שתטול ככר של תרומה ותחזור בבתי כנסיות ובבתי מדרשות [ומשמעו: בציבור הרחב ובין תלמידי חכמים], לידע אם טמאה היא ואם

טהורה היא, ואין מבין... רבי שמעון בן יוחי אומר: חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר 'כי לא תשכח מפי זרעו'. אלא מה אני מקיים 'ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו'? – שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד", בלא מחלוקת (רש"י ותוס' ר"ד). במובן זה סדר טהרות לקה בכפליים, מאחר שגם בכלליו היסודיים רבו הדעות והספקות. המשווה, למשל, בין הקדמת הרמב"ם לסדר קדשים לבין הקדמתו לטהרות יראה שדבריו בקדשים מוסכמים כמעט בכל פרטיהם, מה שאין כן בטהרות, אחר כל עמלו הרב בסידור הכללים.

ריבוי המחלוקות הוא משוכה נוספת החוצצת בינינו לבין חידוש חיי הטהרה. אם נתחשב בכל מחלוקת כספק תיווצר בוקה ומבולקה וקושי רב בלימוד הדינים ובקיומם, כאשר יהיה צורך לזכור את מעמדו של כל אדם וחפץ, האם הוא ודאי או ספק לפי דעה פלונית. דיני הטומאות והטהרות מסובכים בלאו הכי, והלוואי וזוכה ליישם את הדינים הוודאיים והמפורשים.

בפרט אם ההתחשבות בדעה זו או אחרת תהיה לא מחמת ספק גמור אלא כחומרא בעלמא, הרי חומרא זו תביא לידי קולא במיעוט אכילת תרומה קדשים וביאת מקדש, ולא יוכל האדם לאכול ברגל אצל חברו או אף להיכנס לבית חברו שאינו מקפיד באותה חומרא. זאת, בניגוד למגמתם של חז"ל לעשות את כל ישראל כחברים ברגל.

נמצא שנדבך חיוני בצפיית הישועה הוא בירור הלכות הטהרה ופשיטת ספקותיהם, בירור שלוקח בחשבון את השאלה מה תהיינה ההשלכות והתוצאות המעשיות מכל דין. לדוגמה אציין את השאלה השנויה במחלוקת (שנדונה בספר, בסי' ח) האם בועל נידה מטמא בהיסט או לא. במציאות הסבוכה שאנו חיים בה, לשאלה זו עשויה להיות השלכה עצומה על מערך שיווק המזון.

בירור הספקות בענייני הטהרות הוא אחד מסימני הגאולה, כדברי חכמינו (פסחים נ"א): "והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון. מאי יקרות וקפאון?... רבי יוחנן אמר: אלו נגעים ואהלות, שיקרין הן בעולם הזה וקפויין (קלים. רש"י) הן לעולם הבא".

והנה, בעשרות השנים האחרונות מורגשת פריחה בלימוד סדר טהרות, והספרות התורנית בנושאים אלה התעשרה מאד. דא עקא, רובא דרובא מהלומדים וממחברי הספרים ממעטים לעסוק בהכרעה בין שיטות המפרשים, מפני שאינם מרגישים אחראים או ראויים לכך.

דרך לימודי

המעין בספר יראה שבכל נושא ביקשתי לבסס הכרעה ברורה, גם במקומות שנחלקו בהם הראשונים. לשם כך השתדלתי לאתר את כל מקורות חז"ל הנוגעים לסוגיה והראיות שהובאו באחרונים, ולבחון כיצד כל מקור מתיישב על פי כל שיטה. ואם לאחר פריסת התמונה במלואה התברר ששיטה מסוימת בראשונים הולמת יותר לענ"ד את פשטות המקורות – הצעתי בפני המעינים להכריע כמותה.

הניסיון מלמד שלימוד במטרה זו, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, מביא את הלומד להתאמץ יותר בעיונו, בחיפוש הראיות ושקילתן. אף על פי כן, אין זו דרך המלך בפסיקת ההלכה, ובדרך כלל איני הולך בה בתחומים אחרים בתורה. ידועים דברי שו"ת דברי חיים (י"ד ה"ב ס"י קז): "בדבר הזה כבר האריכו גדולי הראשונים, ותמיד אין דרכי בזה לפלפל איזה שיטה מהם היא הנכונה על פי פלפול, כי דבר זה הוא רק גסות רוח ודבר הבלים, כי מי אני להכריע בין גדולי הראשונים? ורק כל אחד צריך לפי כחו לתרץ את כל אחד מהשיטות, אך לא להכריע, כי מה יודעים אנו אשר לא ידעו המה? ואלו ואלו דברי אלקים חיים". מאידך, יש מהאחרונים כמו המהרש"ל והפר"ח והגר"א אשר הכריעו במחלוקות הראשונים על פי סברות וראיות, אולם דרך זו ראויה ל"חכם גדול ויודע להכריע בראיות", כלשון הרמ"א (חו"מ ס"י כה ס"ב).

כרם, לענ"ד בתחום המיוחד של דיני טומאה וטהרה ראוי לנו לנקוט בגישת הגר"א וסיעתו, מכמה טעמים:

א. בראש ובראשונה, מפני נחיצות ההכרעה, כפי שהוסבר.

ב. הראיות עצמן. מפורסמים דברי הרמב"ן בהקדמתו למלחמות ה': "כי יודע כל לומד תלמודנו שאין במחלוקת מפרשיו ראיות גמורות ולא ברוב קושיות חלוטות, שאין בחכמה הזאת מופת ברור כגון חשבוני התשבורות ונסיוני התכונה. אבל נשים כל מאודנו ודיינו מכל מחלוקת בהרחיק אחת מן הדעות בסברות מכריעות ונדחוק עליה השמועות, ונשים יתרון הכשר לבעל דינה מפשטי ההלכות והוגן הסוגיות עם הסכמת השכל הנכון, וזאת תכלית יכלתנו וכוונת כל חכם וירא האלהים בחכמת הגמרא". ואם הראיות מתבססות בעיקר על סברה, הרי מה כוחנו כנגד הראשונים לשקול במאזניים סברת מי עדיפה? אולם לענ"ד מקצוע זה של טהרות הוא חכמה הדומה במידת מה לתשבורת והתכונה. פעמים רבות ניתן להביא ראיות שאינן רק על דרך ההיקש ודימוי מילתא למילתא אלא מפורשות, והלומד חש שהוא מהלך על קרקע מוצקה יותר. טעמו של דבר, שרוב השאלות בטהרות הן מעין נוסחה מתמטית: האם לפנינו גורם מטמא? האם לפנינו גורם הטהרה? והאם בין

שני הגורמים מתקיים קשר שהוא דרך היטמאות? אם כן הרי זה מטמא ונטמא, באין הבדל בין שוגג למזיד, אונס כרצון, לכתחילה ובדיעבד.

אופיו זה של הנושא משפיע גם על היכולת לאתר ראיות חדשות שטרם נדונו כדבעי. להלכה, מסכת אהלות, למשל, עוסקת בעיקרה בגורמים המטמאים ובדרכי ההיטמאות, ואילו מסכת כלים עוסקת בעיקרה בגורמים הנטמאים. אך כל דוגמה שהזכירו חכמינו מחיי המעשה באחת המסכתות הללו תעסוק בעל כרחנו גם בעניינה של המסכת השניה. כך קל יותר למצוא במסכת אחת ראייה ש"מסתתרת" ונוגעת לעניינה של זולתה (כגון בסוגיית חרב כחלל, שעיקרה באהלות, אבל כמה ראיות חשובות הנוגעות אליה מופיעות במסכת כלים).

ג. עיסוקם של הראשונים בטהרות. רבותינו הראשונים ז"ל לא עסקו בסדר טהרות הלכה למעשה, ולא הייתה בידיהם מסורת כיצד מתקיימות הלכות אלה. מצטרפת לכך העובדה שאין גמרא לסדר זה (מלבד מסכת נידה). כתוצאה מכל אלה, יש מקום להניח שדבריהם בענייני טהרות נאמרו יותר במגמה של פירוש מאשר של פסיקה, על כל המשתמע מבחינת ההחלטיות שבפסיקת הלכה.

כך, למשל, כתב הרמב"ן (במדבר יט, טז), אחרי דיון בהלכות כלים הנוגעים במת: "והוא הקרוב והנראה מדברי רבותינו, ואנחנו בעוונותינו טמאי הגלות ולא ידענו בטהרת הקדש, עד יערה עלינו רוח ממרום".

מצב הלימוד בסדר טהרות בימי הראשונים מתואר ברמב"ם בהקדמתו לטהרות (מהדו' מוה"ק עמ' כב-כד): "ואתה יודע כי היום בעוונותינו שרבו, אם חזרת על ראשי ישיבות ישראל, כל שכן בתי כנסיות, תמצא שיקשה עליהם בענין זה דבר שנאמרו בו מקראות רבים בתורה ובמשנה ומה שהוא יותר ברור ופשוט מזה. ואין להתפלא ממצב כזה בזמן הגלות והעדר ענינים אלה מחמת מיעוט העוסקים בהם, וכבר מצאנום בזמן המקדש ובמציאות הנביאים, נסתפקו עניני הטומאה והטהרה... לפי שכל הלכה שמדובר בה בטומאה וטהרה ובראשון ושני ודומיהן - קשים אפילו על הרבנים הגדולים, וכל שכן על התלמידים". ובמאירי, פתיחה למסכת נדה: "שנתפשט המנהג להיות השתדלות התלמידים בשלשת הסדרים הידועים ר"ל מועד נשים נזיקין, והיות השלשה הנשואים ר"ל זרעים טהרות קדשים נעזבים עזיבה מוחלטת, זולתה לאחד מעיר ושנים ממשפחה". ובבית יוסף (או"ח סי' ג): "ואף על פי שהעולם נוהגים כדברי התוספות, נראה לי שהוא מפני שאינם מעינים בדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה אלא חד או תרי בדרא".

על התוצאות מהעדר גמרא כתב הרז"ה בסלע המחלקות, בפתיחת שער המים: "בבאי בשער המים, נמס לבי ויהי למים, כי גאו המים נחל אשר לא אוכל לעבור, מפני שאין

לנו גמרא לרוב המשניות שבו". ובספר האשכול (אלבק, הל' שעטנו קכד,א): "ולא בריר לן טעמא דמתניתין דכלאים מפני שאין להן גמרא בתלמוד ולית לן לתרוצי בה מידי". ובאורחות חיים, הלכות כלאים: "כתב ה"ר משולם ב"ר יעקב ז"ל בתשובה... ואני בעצמי יודע שהלכות כלאים כמה מעורבבין מפני שאין לה גמרא ואותן המשניות לא נתחווירו לנו יפה כשאר המסכתיות".

על חשיבות הניסיון המעשי לידיעת ההלכה כתב הרמב"ם באגרתו לר' פנחס הדיין (אגרות הרמב"ם, מהדו' הרב שילת עמ' תמו): "אלו בני פרנצא (צרפת), גם כל היהודים שבערי הערלים, אפילו חכם גדול שבהן אינו בקי בדינין (דיני ממונות), לפי שאינן רגילין בהן, שאין הערלים מניחין אותן לדון כמו הישמעאלים, וכשיבוא להן דין יאריכו בו יותר מדי ולא ידעו אותו עד שיחפשוהו בתלמוד הרבה, כמו שאנו עושין בדין מדיני הקרבנות היום לפי שאין אנו עוסקין בהן, ובאותו הזמן שהיו עוסקין בהן הכל היו בקיין בהן ואינן צריכין לשאול ולא לחפש". וראה בצל"ח ברכות לה ע"ב: "כן הוא דרך התוס', אף שהמה משניות מפורשות, כיון שסדר זרעים אין הכל רגילים בו, לכן במקום שהובאו משניות בתלמוד בסדרים הרגילים – מציינין מקום להמסכתא הרגילה" (וראה גם ברש"ש חולין קיג ע"א ותמורה יט ע"ב, ומקורות רבים בעטרת שמואל' בברכות שם, עמ' קמב-קמג). וגדולה מזו בשו"ת בנימין זאב סי' קנד בשם הרי"ד: "ואל יתמה אדם היאך נעלמה מרש"י זאת המשנה, שבכמה מקומות אנו מוצאים שנעלמו לו כמה ברייתות ומשניות של טהרה ושל זרעים... וכן רב פלוטאי גאון נעלמו לו כמה ברייתות ואמר שזבה צריכה מים חיים, אלא אין אדם בעולם יכול שינקה מן השגיאות".

בהקשר זה ראוי להביא פנינה יקרה מדברי הנצי"ב מוולוז'ין בפירושו 'העמק דבר', על הפסוק: "ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו... ושב ה' אלהיך את שבתך ורחמך... והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך... ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצוותיו אשר אנכי מצוך היום" (דברים ל,ב-ח), וזה לשונו: "ככל אשר אנכי מצוך היום – אף על גב שתהיו עוד בגולה, ויש כמה פרשיות של תורה שאינו נוהג כלל כמו קרבנות וטהרות ועוד הרבה, מ"מ תשמע בקולו לדקדק בהם... ומגיד המקרא שבבואם לארץ ישראל, ויגיעו למעשה כמה דברים שהיה העיון עד כה הלכתא למשיחא ולא למעשה, על כן עתה בבואם לידי מעשה 'תשוב ושמעת בקולו' – תחזור לעיון להוראה למעשה. ולמדין מכאן, דאף על גב שעיון והוציא דבר חידוש שלא בשעת מעשה, כשיבוא מעשה לידו – מחויב לחזור ולדון בדבר".

מבנה הספר

הספר שלפניכם הוא כרך ראשון בסדרה, אי"ה. בכוונתי להקיף כמה עשרות נושאים בסדר טהרות, רובם נושאי ליבה, שלבירורם חשיבות מעשית מרובה. גם דיני מצורע (סי' ז), שכיום אינם מצויים וגם בעתיד אינם צפויים להיות נפוצים, חשובים לא רק כ"דרוש וקבל שכר" אלא להבנת מארג שלם של מקורות, שיש לו השלכות על נושאים נוספים. חלק מהנושאים הנדונים הם פרטים מעשיים שהזמן גרמן (כגון סי' ו: הצלת שמן למנורה בצמיד פתיל). מפתח העניינים והמקורות יבוא בסוף הסדרה, ברצות ה'.

כמה מהמאמרים כבר התפרסמו בביטאונים שונים: 'מעלין בקודש', 'המעין' ו'אמונת עתיך'¹, ולעיתים גם זכו לתגובה בפומבי או באופן פרטי. תודתי למערכות הביטאונים על הפרסום והעריכה הלשונית, ולמגיבים שסייעו לחידוד הסוגיות. הגרסה המודפסת כאן כוללת תוספות ותיקונים, בין השאר בעקבות התגובות המחכימות.

סדר הנושאים חופף באופן כללי לסדר הלכותיו של הרמב"ם, החל מנושאי מבוא (כמו סימן א: תוקפם של כללי הפסיקה בקדשים וטהרות) והלכות טומאת מת וכלה בטומאת אוכלין ומקוואות. כך יהיה בעז"ה גם בכרכים הבאים. מתחילה קיוויתי להקדיש כרך מיוחד לכל חטיבת הלכות ברמב"ם, אבל "הכל תלוי במזל, אפילו ס"ת שבהיכל", ואין מוקדם ומאוחר בתורה.

ההפניות לתוספתא הן למהדורת ליברמן-צוקרמנדל, המצויה גם בפרויקט השו"ת. כאן המקום לציין את שימושי המרובה בפרוייקט השו"ת ואוצר החכמה, לצד ספרי העזר המצוינים שנדפסים בימינו עם מראי מקומות מפורטים.

יודעני שהמאמרים שלפניכם ארוכים מן המקובל, עקב ריבוי הראיות שהשתדלתי להביא לכל עניין והדיון ב"חלקי הסותר", כלשון הקדמונים, על כל ראייה. יתכן שכתובה כזו תהיה על הקוראים לטורח, אולם דומני שזוהי דרך ארוכה שהיא קצרה. אין מטרתי רק להציג את עמדתי בכל נושא, אלא גם לאפשר ללומדים לבחון אותה כדבעי, ואם יזכני ה' – גם להסכים עמה.

גם מבחינת הסגנון השתדלתי לכתוב בהרחבה, מאחר שהנסיון מעיד ששכרו של הקיצור על מנת לחסוך זמן לקורא יוצא בהפסדו במאמץ להבין את דברי הכותב. כך כתב בספר חסידים סי' תתקפד: "ובזמן הזה שאין חכמה יתירה צריך לרב לפרש הכל. גם אם יכתוב פירוש – יפרש כל הצורך, כדי שלא יהא יגע לחשוב ויבטל משאר

1 סי' ב – מעלין בקודש טו-יז, ובנוסחו הקצר התפרסם חלקית ב'המעין' 222. סי' ג – מעלין בקודש כט. סי' ו – אמונת עתיך 110. סי' ח – מעלין בקודש יב.

דברי תורה". ובמקור חסד שם ציין לפיה"מ לרמב"ם באבות פ"ב מ"ד, על "ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע וסופו (כך גרסת הרמב"ם, ולא 'שסופו') להשמע": "לא יהו דבריך צריכים ביאור רחוק והתבוננות מרובה ואחר כך יובנו".

שם הספר

קראתי לספר זה "טהרת ישראל" לכבוד אבי מורי, הרב ישראל אריאל שליט"א, שהגיע קצת לגבורות. אמו"ר חנכני מילדותי לחזון של קיום התורה כולה כנתינתה בסיני, והמושג "תרי"ג" שגור על לשונו. ללא חילוק בין הנחת תפילין להבאת עולת ראייה, ובין ברכת המזון לנתינת חלה לכהן בטהרה. אלו גם אלו מצוות ה' יתברך עלינו, וחובתנו ללמוד לעשות ולקיים את כל דברי תורתו באהבה. גם הניסיון להכריע בין דעות המפרשים, שיש בו יומרה למעלה ממידותיי, יסודו באחריות שעליה חונכתי. מזה כשבע עשרה שנה אני זוכה גם לעמוד לצדו תדיר בעבודתי במכון התורני בית הבחירה שע"י מכון המקדש, ולשאוב ממנו מלוא חפניים עידוד, עצה ותושיה. יהי רצון שיזכה לראות בהשלמת מפעלו האדיר לבניין בית המקדש, ויתקיים בו כפשוטו מקרא שכתוב (תהלים צב): "שתולים בבית ה', בחצרות אלהינו יפריחו. עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו".

עניין נוסף בשם "טהרת ישראל", והוא ההכרה שכל מה שזכיתי לברר מהלכות הטהרות, ועצם הרצון לברר ולהעמיד הלכה פסוקה, אינו בזכותי ומכוחי אלא בסייעתא דשמיא נפלאה מאת הבורא יתברך המטהר את ישראל. הסייעתא דשמיא ניכרת בחוש, כאשר מתאפשר ללמוד ביישוב הדעת, ולהשתמש בכל כלי העזר המצוינים שהקב"ה חנן בהם את דורנו זה.

טהרת הגוף – וטהרת הלב

המחשבות על חידוש חיי הטהרה בישראל הן לי בבחינת "אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך" (ישעיהו סה). טהרת הגוף, שהיא תנאי לגישה אל הקודש, משמרת ומעדנת את היחס אל הקודש (מורה נבוכים ח"ג פמ"ז). אולם עיקרה הוא טהרת הנפש ממידות רעות, כדברי הרמב"ם בסוף ספר טהרה (הל' מקוואות פי"א ה"ב): "דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירת הכתוב הן... ואעפ"כ רמז יש בדבר: כשם שהמכוון לבו ליטהר כיון שטבל טהור ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוון לבו לטהר נפשו מטומאת הנפשות, שהן מחשבות האוון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת – טהר. הרי הוא אומר: זרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם". ולא לחינם פתח הרמב"ם את ספר טהרה בפסוק: "לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי" (תהלים נא,ב).

האם אכן טהרת הגוף תביא אותנו לטהרת הנפש? קשר זה בין טהרת הגוף והנפש אינו מובן מאליו ואינו תוצאה הכרחית. ניתן להקפיד על דיני הטהרה באופן טכני, שאין בו יראת שמיים ועדינות אלא יוהרה או מראית עין של יוהרה (עיין בכורות ל ע"ב ותוס' כתובות סב ע"ב ד"ה דהוה צניע), ועד כדי מצב שטהרת הכלים חמורה משפיעות דמים רח"ל (יומא כג ע"ב). מאידך גיסא, אפשר שיהא האדם ירא שמיים בתכלית, אלא שטהרתו תביא אותו לפרוש כליל מן הבריות ולדכא את כוחותיו. אולם חז"ל לימדו אותנו ש"יראת ה' טהורה", זה סדר טהרות (במדבר רבה פרשה יג,טו), היא שישא אשה ואח"כ ילמד תורה (יומא עב ע"ב, ועיין בזה"ק חוקת דף פג,ב). לפיכך, אחרי בריאת הלב הטהור מבקש דוד המלך ע"ה: "ורוח נכון חדש בקרבי". "נכון" הוא מוכן ומזומן לפעולה (בית אלקים למבי"ט, שער התשובה פט"ז, ועיין בזה"ק וישב דף קצב,ב), כמו "כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשותו" (בראשית מא,לב וברש"י). כך גם בהמשך הפסוקים: "השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני", היא רוח של מנהיגות (רש"י: "נדיבות, קצינות"), כמשמעות "נדיב" במקרא. הוי אומר, יראת ה' טהורה היא זו המזקקת ומסירה סיגים של קטנות, מעמידה את האדם על טהרת נשמתו ומיישרת את לבו להיות מוכן ומזומן ופועל במרץ והתלהבות לעבודת בוראו.

כך למדנו הראי"ה קוק זצ"ל (אורות הקודש ח"ג עמ' כז): "אסור ליראת שמים שתדחק את המוסר הטבעי של האדם, כי אז אינה עוד יראת שמים טהורה. סימן ליראת שמים טהורה הוא, כשהמוסר הטבעי, הנטוע בטבע הישר של האדם, הולך ועולה על פיה במעלות יותר גבוהות ממה שהוא עומד מבלעדה. אבל אם תצוייר יראת שמים בתכונה כזאת, שבלא השפעתה על החיים היו יותר נוטים לפעול טוב ולהוציא אל הפועל דברים מועילים לפרט ולכלל, ועל פי השפעתה מתמעט כח הפועל ההוא, יראת שמים כזאת היא יראה פסולה".

דמותו של שומר הטהרה השלם מתבררת ממדרש 'משנת רבי אליעזר' (פרשה י, עמ' 186, בקיצורים) על שאול המלך: "ר' ינאי [שבעצמו היה זהיר בטהרות. ירושלמי דמאי פ"ב ה"ג] אומר: שתים עשרה מדות טובות הכתוב מפרש בשאול. ראשונה, היה עניו. שנייה, שהיה שומע חרפתו ושותק. שלישייה, שהיה מוחל על עלבונו. רביעית, שהיה זהיר במצות ציצית. חמישייה, שהיה מְנַדֵּן לבנות ישראל; כל מי שלא היה לה נדוניא היה נותן לה. ששית, שהיה לו בשת פנים משמואל. שביעית, שהיה צנוע. שמינית, שהיה מבזבז את ממונו לחוס על ממונו של ישראל. תשיעית, שהיה אוכל חולין בטהרה. עשירית, שהיה מקדש הקדישות. אחת עשרה, שהשוה כבודו לכבוד עבדו. שתים עשרה, שהיה לבו רך בתשובה". אכילת החולין בטהרה משתלבת עם מידות טובות ועם עשייה נמרצת למען הכלל והפרט, "וטהור ידים יוסיף אומץ" (איוב יז,ט).

תודות

ההכרה בטובתו של מקום, שלובה בהכרה בטובתם של האישים הרבים אשר תרמו את תרומתם לספר זה. צוות מכון המקדש בנשיאות אבי מורי, שאיפשר לי לשקוד על תורת המקדש והטהרה ואף נטל על שכמו את הוצאת הספר. משרד התרבות המסייע למחקר התורני בישראל. חבריי הרבים שעודדו אותי במהלך שנות הכתיבה ותרמו רעיונות שנכללו בספר. העוסקים בהוצאה לאור, איש איש בתחומו, ממלאכת העימוד שנעשתה בחריצות לילות כימים, ההגהה בעין בוחנת, ועד ההדפסה מאירת העיניים.

תודה מיוחדת לרעייתי רונית שתחיה, שמסירותה לתורה בכלל ולמקדש ולטהרה בפרט משוקעת בספר שלפניכם. הנכונות והעידוד להתמסר ללימוד נושאים בלתי שגרתיים הם בבחינת "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". יהי רצון שנהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כולנו יודעי שמו יתברך ולומדי תורתו לשמה.

בפתח המהדורה השנייה (תשפ"ג)

בחסד ה' עלי אזלה המהדורה הראשונה של ספר זה, ומאידך נדרשו כמה תיקונים והשלמות, לאור הערותיהם של תלמידי חכמים. בפרט בסוגיה החשובה של "חרב הרי הוא כחלל" (סימן ב), נוספו כמה ראיות חדשות והבהרות לקודמות. התיקונים שולבו בגוף הספר, כל אחד במקומו, ובלנ"ד אשלח למעוניינים עותק דיגיטלי מסי' ב שבו מסומנים השינויים.